

Marcin Wysokiński

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA MAJĄTKU W GOSPODARSTWACH MLECZNYCH A SKALA PRODUKCJI

SOURCES OF FINANCING ASSETS IN THE DAIRY FARMS DEPENDING ON THE SCALE OF PRODUCTION

Słowa kluczowe: produkcja mleka, skala produkcji, źródła finansowania majątku

Key words: milk production, production scale, source of funding for capital

Synopsis. W artykule zaprezentowano źródła finansowania majątku gospodarstw mlecznych w zależności od skali produkcji, jak również zmiany w tym zakresie w latach 2004-2009. Zbadano udział kapitału własnego i stałego w pasywach ogółem, wykazując wyraźne różnice w kształtowaniu się tych wskaźników pomiędzy poszczególnymi grupami gospodarstw.

Wstęp

Pasywa w najprostszej klasyfikacji dzielą się na kapitał własny i obcy. Istotnym zagadnieniem w badaniach jest określenie odpowiedniej ich struktury w przedsiębiorstwie. Franc-Dąbrowska [2010] stwierdza, iż nie ma zgodności co do najkorzystniejszej struktury kapitału w finansowaniu działalności przedsiębiorstw. Badaczka ponadto dodaje, że większy udział kapitału własnego pozwala na ograniczenie ryzyka finansowego i stabilizację prowadzonej działalności gospodarczej. Według Opalskiego [2002], odpowiednio wysoki udział środków własnych odgrywa ważną rolę nie tylko jako podstawa prowadzenia działalności, ale także jako warunek uzyskania finansowania ze środków obcych. Kulawik [1995] stwierdza natomiast, iż w rolnictwie kapitał własny jest i prawdopodobnie pozostanie podstawowym źródłem finansowania działalności, gdyż jest on „kośćcem finansowania gospodarstw”. Jak podaje Parzonko [2004] za Kulawikiem [1995] i Kuhlmannem [1978], „szczególne miejsce kapitału własnego wynika z faktu, iż jego bezterminowe udostępnianie tworzy mniej zależności wobec otoczenia, a przy rocznych wahaniami wyników ekonomicznych gospodarstw jest mniej ryzykowny, gdyż nie wiąże się z nim stałe płatności w postaci oprocentowania”.

Z drugiej jednak strony procesy zachodzące w polskim rolnictwie, potrzeba wprowadzania nowych technologii, zwiększania wielkości produkcji i wielu innych działań poprawiających konkurencyjność, obliguje do korzystania z obcych źródeł finansowania. Jak zauważa Czerwińska-Kayzer [2002], rolnictwo jak każdy dział gospodarki narodowej, wymaga ciągłego rozwoju. Autorka podaje za Jajuga i Jajuga [1998]: „rozwojem gospodarczym, a jednocześnie podstawą działalności człowieka w gospodarce rynkowej jest inwestowanie, które wymaga kapitału – źródeł finansowania. Pojawia się więc pytanie czy wysoki poziom samofinansowania gospodarstw nie ogranicza możliwości rozwojowych i czy nie ma wręcz konieczności finansowania części majątku kapitałem obcym. Woś i Gruda [1999] podkreślają, iż kredyt powoduje zaangażowanie środków własnych przez rolników w wykonanie większych inwestycji tzw. efekt mnożnikowy.

Material i metodyka badań

Do badań empirycznych wykorzystano dane polskiego FADN (System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych) za lata 2004-2009, z regionu FADN 795 (Mazowsze i Podlasie) obejmującego województwa: mazowieckie, podlaskie, lubelskie i łódzkie, a więc obszar o dominującym znaczeniu dla produkcji mleka w Polsce.

Przy wyborze obiektów badawczych posłużono się metodą doboru celowego. Do celów analitycznych wyselekcjonowano gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji mleka, na podstawie metodologii FADN opartej na zmiennej klasyfikującej SO (standardowa produkcja). Badaniami objęto gospodarstwa indywidualne.

W gospodarstwach wybranych do badań wartość produkcji mleka krowiego i przetworów z mleka stanowiła średnio co najmniej 60% wartości produkcji ogółem. Ponadto, stan średnioroczny krów mlecznych w tych gospodarstwach wynosił 10 sztuk i więcej. Zgodnie z zasadami FADN, grupy liczą nie mniej niż 15 obiektów, aby można było publikować wyniki badań.

Przyjęto podział badanych gospodarstw na 5 grup, uznając za kryterium grupowania liczbę krów mlecznych w gospodarstwie (rys. 1):

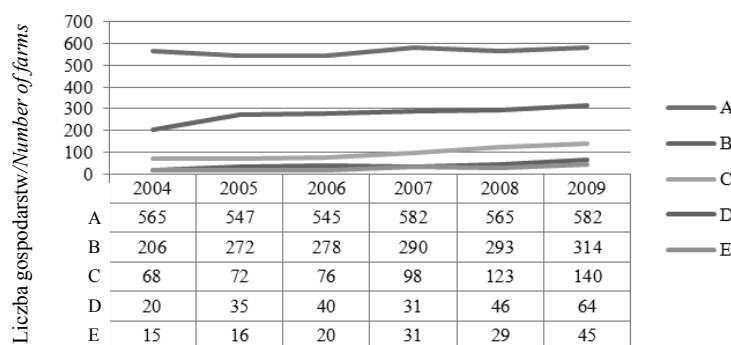
- A – gospodarstwa małe (od 10 do 20 krów mlecznych),
- B – średnio małe (20-30 krów mlecznych),
- C – średnio duże (30-40 krów mlecznych),
- D – duże (40-50 krów mlecznych),
- E – bardzo duże (50 i więcej krów mlecznych).

Przedziały charakteryzujące rozpiętość poszczególnych grup są domknięte od dołu, zgodnie z następującym równaniem: $10 \leq A < 20 \leq B < 30 \leq C < 40 \leq D < 50 \leq E$

Dokonany podział jest wynikiem własnych badań autora i analiz dostępnej literatury. Przyjęta metoda ekspercka szereguje badane obiekty w jednolite grupy o identycznej rozpiętości każda. Autor podziela m.in. zdanie Juszczyka [2005], iż liczba krów mlecznych w gospodarstwie dobrze obrazuje skalę produkcji oraz inne zagadnienia z tym związane.

Badaniami w latach 2004-2009 objęto odpowiednio: 874, 942, 959, 1032, 1056, 1145 gospodarstw mlecznych. Próba systematycznie zwiększała się w każdym kolejnym roku. Najwięcej obiektów znalazło się w grupie gospodarstw najmniejszych (10-20 krów), stanowiących ponad 50% całej próby. Udział tej grupy wykazywał tendencję spadkową, zmniejszając się o ok. 14% w trakcie okresu badawczego (z 64,6 w 2004 roku do 50,8% w 2009 roku).

Liczebności pozostałych grup cechowały się tendencją odwrotną. Grupy B i C zwiększyły swój udział o ok. 4%, odpowiednio z: 23,6 do 27,4% i z 7,8 do 12,2%. Grupa E (najmniej liczna) reprezentowana była przez kilkanaście w pierwszych dwóch latach, a następnie przez kilkadziesiąt gospodarstw. Udział tej grupy wzrósł z 1,7% w 2004 roku do 3,9% w 2009 roku.

Rysunek 1. Liczba badanych gospodarstw w poszczególnych grupach (A-E)

Figure 1. Number of surveyed holdings in particular groups (A-E)

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN

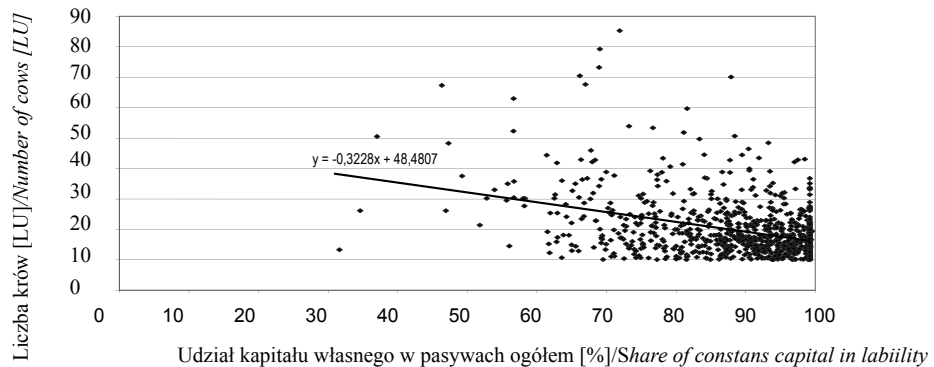
Source: own study based on FADN

Wyniki badań

W badanych gospodarstwach źródła finansowania były wyraźnie zdominowane przez kapitał własny, a ich udział wahał się od około 70% w gospodarstwach bardzo dużych do 95% w obiektach najmniejszych. Udział kapitału własnego w pasywach ogółem wykazywał współzmiennność z liczbą utrzymywanych krów, bowiem wraz z rosnącą skalą produkcji zmniejszał się stopień finansowania działalności kapitałem własnym (rys. 2 i 3). Współczynniki korelacji: $r_{2004} = -0,376$ ($p=0,00$) i $r_{2009} = -0,284$ ($p=0,00$) potwierdzają ujemną zależność pomiędzy zmiennymi. Zaobserwowano, iż siła związku uległa zmniejszeniu w okresie badań.

W badanym okresie wszystkie grupy gospodarstw zwiększały poziom samofinansowania (rys. 4). Szczególnie mocno uwidoczniło się to w gospodarstwach utrzymujących powyżej 50 krów w stadzie, gdzie finansowanie kapitałem obcym spadło z niemal 31% w 2004 roku do zaledwie 11% w 2009 roku. Pozostałe grupy odnotowywały znaczące zmiany w tym zakresie od 2008 roku.

Reasumując można stwierdzić, iż otrzymane wyniki potwierdzają dotychczasowe opinie o dominującej, a nawet rosnącej roli samofinansowania w rolnictwie [Mądra 2009]. Przyjęta strategia finansowania majątku w badanych obiektach może być określona mianem konserwatywnej. Rosnąca w ciągu okresu badawczego awersja do ryzyka dotyczyła wszystkich obiektów. Rolnicy, szczególnie od 2008 roku, zdecydowanie rezygnowali z pożyczek i kredytów, co można tłumaczyć reakcją na głęboki kryzys w branży. Sierpińska i Jachna [2006]

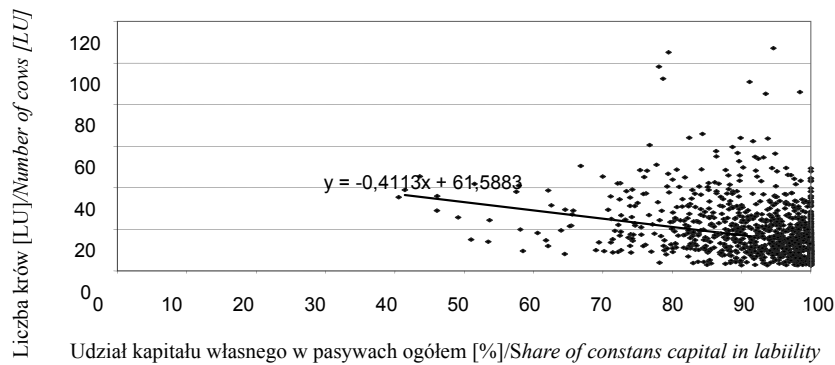

Rysunek 2. Liczba krów a udział kapitału własnego w pasywach ogółem w 2004 r.

Figure 2. Number of dairy cows and share of equity in liabilities in 2004

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

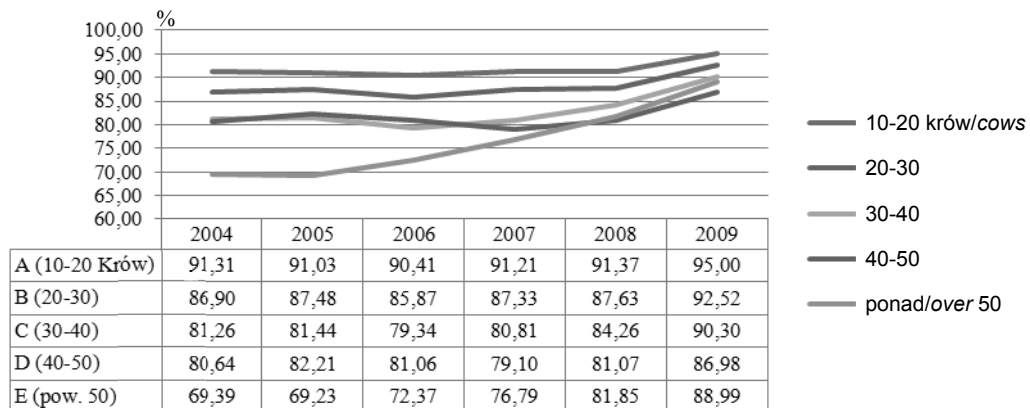

Rysunek 3. Liczba krów a udział kapitału własnego w pasywach ogółem w 2009 r.

Figure 3. Number of dairy cows and share of equity in liabilities in 2009

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

Rysunek 4. Udział kapitału własnego w pasywach ogółem

Figure 4. Share of equity in liabilities

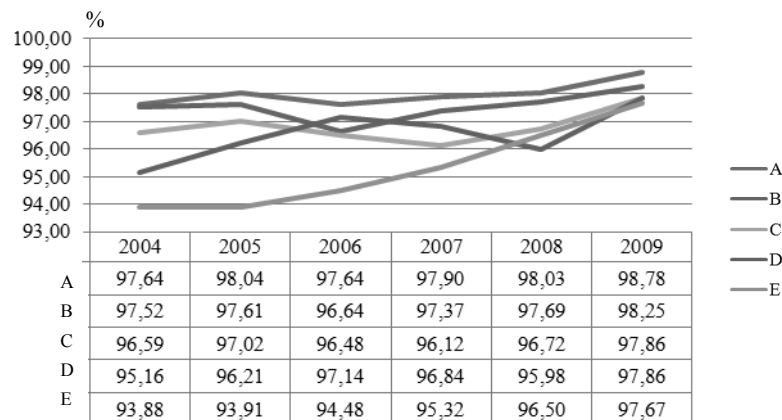
Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

stwierdzają, iż zbyt wysoki udział kapitałów własnych w strukturze źródeł finansowania może prowadzić do niewykorzystania efektu dźwigni finansowej, a zatem do obniżenia rentowności kapitałów. Jak podaje Parzonko [2004], w dobrze funkcjonującym gospodarstwie część majątku powinna być finansowana kapitałem obcym, a jego udział powinien kształtować się od 20 do 50% w zależności od profilu produkcji. W prowadzonych badaniach tylko gospodarstwa duże spełniały powyższe założenie, ale tylko w pierwszych trzech latach.

Rozpatrując źródła finansowania aktywów, warto zwrócić uwagę na strukturę kapitału obcego, pomimo jego malejącego znaczenia. Jak zauważa Gorczyńska i Znaniecka [2006], kapitał obcy może występować zarówno jako kapitał krótkoterminowy, jak i długoterminowy, gdyż przedsiębiorstwa korzystają z kapitału zewnętrznego w celu finansowania zarówno działalności bieżącej, jak i inwestycyjnej, czyli jest on oddawany na zróżnicowane okresy do dyspozycji podmiotu gospodarczego.

Jak wynika z danych prezentowanych na rysunku 5, zobowiązania krótkoterminowe odgrywały niewielką rolę w finansowaniu działalności (od 1% w gospodarstwach najmniejszych do 6% w bardzo dużych), a ich udział ulegał zmniejszeniu w trakcie okresu badawczego. Możemy zaobserwować, iż im gospodarstwa bardziej skoncentrowane, tym większa skłonność do korzystania z pożyczek i kredytów krótkoterminowych, choć rozbieżności w udziale tych kapitałów wykazywały tendencję malejącą: z 4% w 2004 roku do 1% w 2009 roku pomiędzy skrajnymi grupami gospodarstw. Wyraźnie widać, iż gospodarstwa korzystały w zdecydowanym stopniu z pożyczek i kredytów długoterminowych, które w 2009 roku wraz z kapitałem własnym tworzyły kapitał stały finansujący działalność gospodarstw w

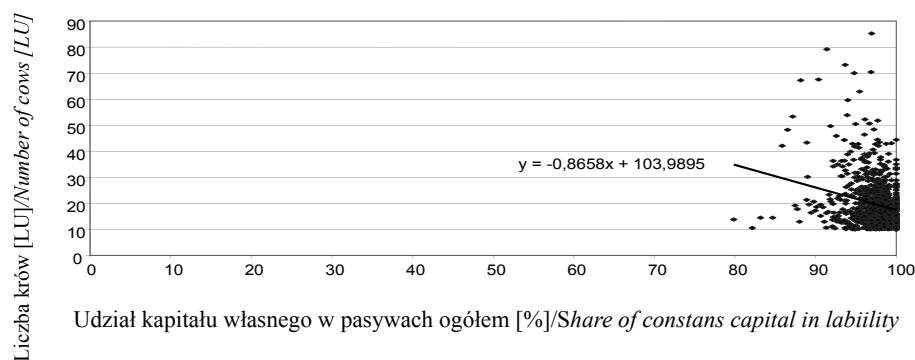

Rysunek 5. Udział kapitału stałego w pasywach ogółem

Figure 5. Share of constant capital in liabilities

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

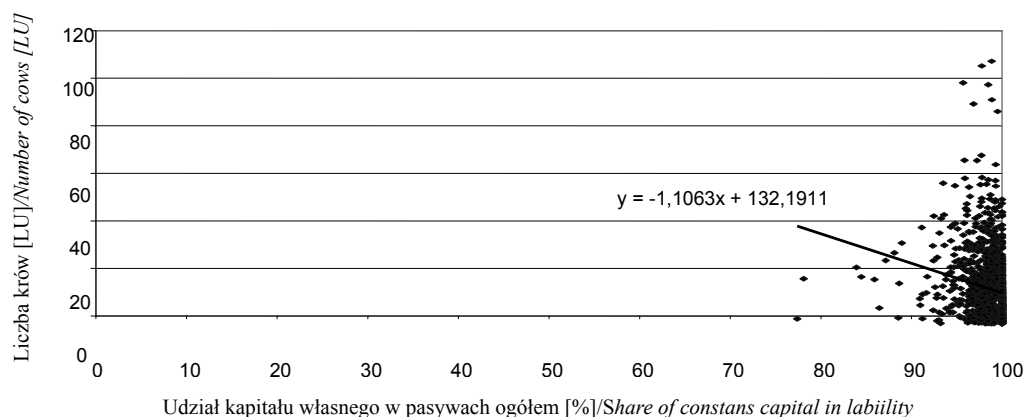

Rusunek 6. Liczba krów a udział kapitału stałego w pasywach ogółem w 2004 roku

Figure 6. Number of dairy cows and share of constant capital in liabilities in 2004

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

Rysunek 7. Liczba krów a udział kapitału stałego w pasywach ogółem w 2009 roku
Figure 7. Number of cows and share of constant capital in liabilities in 2009

Źródło: jak na rys. 1
 Source: see fig. 1

niemal 100%. Popularność kapitałów długoterminowych wynikała prawdopodobnie z samej konstrukcji polskiego systemu wsparcia gospodarstw długookresowymi kredytami preferencyjnymi na zakup różnego rodzaju środków trwałych, a także z zauważalnej na obszarach wiejskich awersji do ryzyka, wynikającej z niepewności (produkcja uzależniona od warunków ekonomiczno-przyrodniczych, w wielu aspektach bez możliwości wpływu człowieka na jej przebieg). Eliminowanie krótkoterminowych źródeł może też mieć wytłumaczenie w uzyskiwanych dopłatach do produkcji rolnej, które przeznaczone na zakup środków obrotowych do produkcji, zastąpiły w znacznej części potrzebę bieżącego finansowania kapitałem obcym. Udział kapitału stałego w pasywach ogółem wykazywał współzmiennność z liczbą krów w stadzie (wykresy rozrzutu 6 - 7), co potwierdzają również współczynniki korelacji: $r_{2004} = -0,231$ ($p=0,00$) i $r_{2009} = -0,188$ ($p=0,00$). Wraz z rosnącą skalą produkcji zmniejszał się udział kapitału stałego na rzecz zobowiązań krótkoterminowych.

Wnioski

1. Głównym źródłem finansowania majątku w badanych gospodarstwach był kapitał własny, którego znaczenie było tym większe, im była mniejsza skala produkcji.
2. W całym okresie badań we wszystkich grupach zwiększał się poziom samofinansowania, utrwalając jeszcze bardziej dominującą pozycję kapitału własnego (najszybciej w gospodarstwach największych).
3. Zobowiązania krótkoterminowe odgrywały niewielką rolę w finansowaniu działalności (od 1% w gospodarstwach najmniejszych do 6% w bardzo dużych), a ich udział ulegał zmniejszeniu w trakcie okresu badawczego.
4. Kapitał obcy w badanych obiektach składał się głównie z pożyczek i kredytów długoterminowych, które w 2009 roku wraz z kapitałem własnym tworzyły kapitał stały finansujący działalność gospodarstw w niemal 100%. Popularność kapitałów długoterminowych wynikała prawdopodobnie z samej konstrukcji polskiego systemu wsparcia gospodarstw długookresowymi kredytami preferencyjnymi na zakup różnego rodzaju środków trwałych, a także z zauważalnej na obszarach wiejskich awersji do ryzyka, wynikającej z niepewności.
5. Eliminowanie krótkoterminowych zobowiązań może mieć związek z dopłatami do produkcji rolnej, które to przeznaczone na zakup środków obrotowych do produkcji, zastępują w znacznej części potrzebę bieżącego finansowania kapitałem obcym.

Literatura

- Czerwińska-Kayzer D. 2002: Kredyt preferencyjny – źródło kapitału w gospodarstwach rolnych. *Rocz. AR w Poznaniu*, CCCXLIII, Wydawnictwo Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, Poznań.
- Franc-Dąbrowska J. 2010: Teoretyczne i praktyczne aspekty gospodarowania zyskiem w przedsiębiorstwach rolniczych. Wyd. SGGW, Warszawa.
- Gorczyńska M., Znaniecka K. 2006: Zarządzanie finansami przedsiębiorstw. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce. Zarząd Główny. Centralny Ośrodek Szkolenia Zawodowego, Warszawa.
- Jajuga K., Jajuga T. 1998: Inwestycje – instrumenty finansowe, ryzyko finansowe, inżynieria finansowa. PWN, Warszawa.

- Juszczyk S.** 2005: Uwarunkowania ekonomiczno-organizacyjne opłacalności produkcji mleka w gospodarstwach wyspecjalizowanych. Wyd. SGGW, Warszawa.
- Kuhlmann F.** 1978: Einführung in die Betriebswirtschaftslehre für Agrar- und Ernährungsbereich. Stuttgart DLG-Verlag.
- Kulawik J.** 1995: Kapitał w rolnictwie. Wyd. IERiGŻ, Warszawa.
- Manteuffel R.** 1984: Ekonomika i organizacja gospodarstwa rolniczego. PWRiL, Warszawa.
- Mądra M.** 2009: Czynniki kształtujące poziom zadłużenia w towarowych gospodarstwach rolniczych. [W:] Zarządzanie finansami we współczesnych przedsiębiorstwach. T. 1. Controlling i ocena sytuacji finansowej przedsiębiorstw (red. M. Sierpińska). Wyd. Vizja Press & IT, Warszawa.
- Opalski A.** 2002: Kapitał zakładowy Zysk Umorzenie. Wyd. Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
- Parzonko A.** 2004: Efektywność gospodarstw wyspecjalizowanych w produkcji mleka. Wyd. SGGW, Warszawa.
- Sierpińska M., Jachna T.** 2006: Ocena przedsiębiorstw według standardów światowych. PWN, Warszawa.
- Woś A., Gruda M.** 1999: Instrumenty polityki rolnej oraz ich skuteczność. [W:] Analiza produkcyjno-ekonomiczna sytuacji gospodarki żywnościowej w roku 1998 (red. A. Woś). Wyd. IERiGŻ, Warszawa.

Summary

The article presents the sources of financing the assets of dairy farms, depending on the scale of production as well as changes in this regard in the years 2004-2009.

Adres do korespondencji:

dr Marcin Wysokiński
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
e-mail: marcin_wysokinski@sggw.pl